

*Шаранич Ю.Ю.,**студент,**Львівський національний університет імені Івана Франка**Микуляк О.В.,**к.е.н., доцент кафедри фінансів,**грошового обігу і кредиту,**Львівський національний університет імені Івана Франка*

ПРОПОРЦІЙНІСТЬ РОЗПОДІЛУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ТРАНСФЕРТІВ У КОНТЕКСТІ ВИРІШЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТІВ

Анотація. Досліджено тенденції міжбюджетних потоків в Україні; проведено аналіз розподілу міжбюджетних трансфертів. Обчислено коефіцієнти концентрації та локалізації дотації вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету у взаємозв'язку з макрофінансовими показниками. На підставі аналізу виділено основні недоліки міжбюджетних відносин, усунення яких сприятиме удосконаленню трансфертного механізму в бюджетній сфері.

Ключові слова: міжбюджетні відносини, міжбюджетні трансферти, дотація вирівнювання, реверсна дотація, бюджет, пропорційність розподілу, валовий регіональний продукт, доходи місцевих бюджетних, видатки місцевих бюджетів, регіон.

Постановка проблеми. Ефективна і збалансована система міжбюджетних відносин сприяє досягненню низки цілей, зокрема: забезпечення стійкого економічного зростання кожного з регіонів за рахунок оптимального використання бюджетно-податкового потенціалу, підвищення якості життя населення, соціального захисту і рівня бюджетного забезпечення територіальних спільнот, зміцнення адміністративно-територіальної цілісності країни, посилення політичної відповідальності та прозорості управлінських рішень, результативності функціонування інституту місцевого самоврядування, тощо. У зв'язку з цим, дослідження оцінки пропорційності розподілу міжбюджетних потоків у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів в Україні є вкрай актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику міжбюджетних трансфертів в системі фінансових відносин та соціально-економічного розвитку територій, присвячені праці багатьох вітчизняних вчених: В. Опарін, В. Федосов, І. Вахович, О. Стасюк, Г. Поляк, М. Ползкова та інші. Оцінка впливу міжбюджетної політики на соціально-економічний розвиток муніципалітетів в країнах з перехідною та розвинутою економікою опрацьована такими зарубіжними науковцями, як: Т. Віто, Р. Бал, Р. Міллер Бьорд та інші.

Метою статті є здійснення аналізу ефективності побудови міжбюджетних відносин в Україні та оцінка пропорційності розподілу міжбюджетних трансфертів за допомогою інструментів макрофінансового аналізу.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні утворився значний дисбаланс у розвитку соціальної та економічної сфери регіонів країни. Окремі території країни є більш-менш розвиненими порівняно з іншими. При цьому той чи інший регіон за окремим показником може лідувати, разом з тим

залишаючись аутсайдером за іншими параметрами розвитку. Така ситуація зі значними міжтериторіальними розбіжностями соціального й економічного розвитку потребує державного регулювання.

У світовій практиці диспропорції регіонального розвитку в плані застосування бюджетних інструментів долають за допомогою системи трансфертування. При цьому можна виділити два способи нівелювання диспропорцій: застосування загального вирівнювання і спеціального. Перше досягається на підставі формульного розрахунку прогнозу ресурсів та потреби у фінансуванні заходів із забезпечення населення необхідними мінімальними суспільними послугами незалежно від місця проживання, друге – за допомогою застосування спеціальних трансфертів. При використанні зазначених інструментів виявляють певні їхні недоліки, котрі мають правовий, економічний та інший характер.

Серед найголовніших проблем сучасних міжбюджетних відносин в Україні можна виділити:

- суперечність в законодавстві з питань організації місцевого самоврядування, системи оподаткування, бюджетної системи, бюджетного устрою та міжбюджетних відносин;
- постійна нестача бюджетних коштів у органів місцевого самоврядування;
- позбавлення місцевого самоврядування зацікавленості в акумулюванні коштів до Державного та місцевих бюджетів через ваді фінансового вирівнювання можливостей адміністративно-територіальних одиниць;
- відсутність повноцінного та самодостатнього регіонального самоврядування на районному та обласному територіальних рівнях, та інструментів, що мають підтримати цю самодостатність;
- відсутність ефективних механізмів стимулювання розвитку депресивних територій та державної підтримки місцевого і регіонального розвитку в цілому.

Фактичні обсяги та структуру міжбюджетних трансфертів, що передаються до місцевих бюджетів, проілюстровано на рис. 1.

Як видно з рисунку, у 2014 році трансфертів перераховано у розмірі 132 536, 4 млн. грн., що на 13,07% більше, ніж у 2013 році. Простежується також тенденція до збільшення обсягів міжбюджетних трансфертів протягом останніх років. Дотація вирівнювання є основним видом міжбюджетних відносин, її обсяг та питома вага у структурі міжбюджетних трансфертів постійно збільшується.

Наслідком недосконалості системи вирівнювання є дотаційність усіх регіонів країни. Дотації вирівнювання з державного

бюджету одержують усі області України. Регіональний розподіл дотації вирівнювання у 2014 р. з розрахунком на 1 жителя області відображено на рис. 2.

Як можна помітити, пропорційність розподілу є нерівномірною. Так, найбільший обсяг дотацій отримують мешканці західних регіонів, зокрема Волинська область – 2475 грн. на 1 жителя, Закарпатська область – 2437 грн. на 1 жителя. У Чернівецькій, Івано-Франківській, Тернопільській, Рівненській та Хмельницькій областях на 1 жителя припадає близько 2200 грн., тобто ці області теж можна вважати найбільш дотаційними в Україні.

Що ж до обсягів коштів, які передають з місцевих бюджетів до Державного бюджету, то в Україні тільки 11 з 24 областей роблять такі перерахування. Це наочно представлено на рис. 3.

Найбільший обсяг реверсної дотації у 2014 р. належав Донецькій області – майже 200 млн. грн., чистий трансферт вирівнювання по цій області становить 3121,69 млн. грн. У Запорізькій та Київській областях розмір реверсної дотації становив 121,7 млн. грн. та 123,4 млн. грн. відповідно. Також перераховували кошти до Держбюджету такі області: Дніпропетровська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська та Хмельницька обл.

Якщо основна мета фінансового регулювання полягає у вирівнюванні бюджетних можливостей на всій території країни, то можна зробити висновок про порушення принципу справедливості: регіони, які вкладають у власний розвиток більше ресурсів, більше втраять, що суперечить і суті ринкової економіки, й засадам функціонування фінансової системи. Адже ВВП розподіляють на мікрорівні, а через бюджет проводять територіальний, галузевий і соціальний перерозподіл.

Реальна картина державного перерозподілу грошей між регіонами значно складніша, ніж її показують міжбюджетні трансферти. Держава отримує податки різного розміру в різних регіонах, виділяє кошти тим чи іншим галузям, які нерівномірно розпорознені по країні, нарешті, будує інфраструктуру та робить інші інвестиції, які також розподіляють нерівномірно.

Хоча діюча система міжбюджетних трансфертів має позитивний ефект, оскільки допомагає частково нівелювати регіональну соціально-економічну асиметрію, проте на сьогодні основна мета міжбюджетних трансфертів полягає не у вирівнюванні бюджетних можливостей регіонів, а зводиться до вирівнювання можливості забезпечення бюджетних зобов'язань перед населенням регіонів, що об'єктивно скорочує потенціал регіонального розвитку.

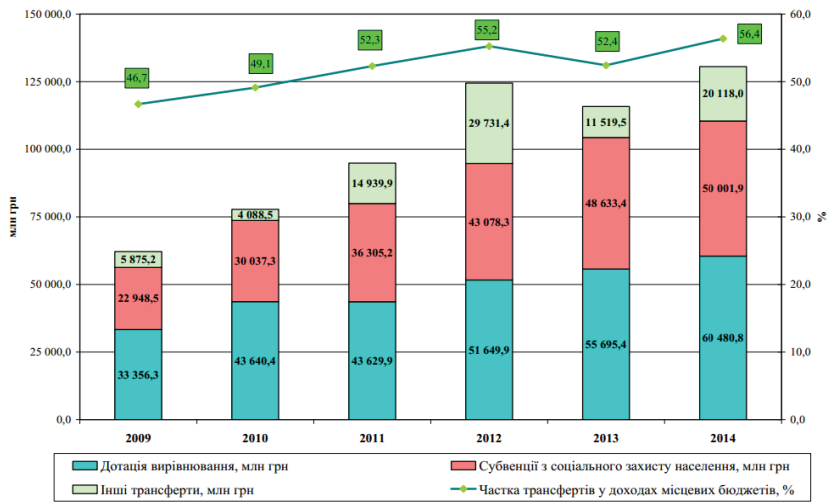

Рис. 1. Динаміка перерахування трансфертів, що передаються з державного бюджету до місцевих бюджетів у 2009-2014 рр. [2]

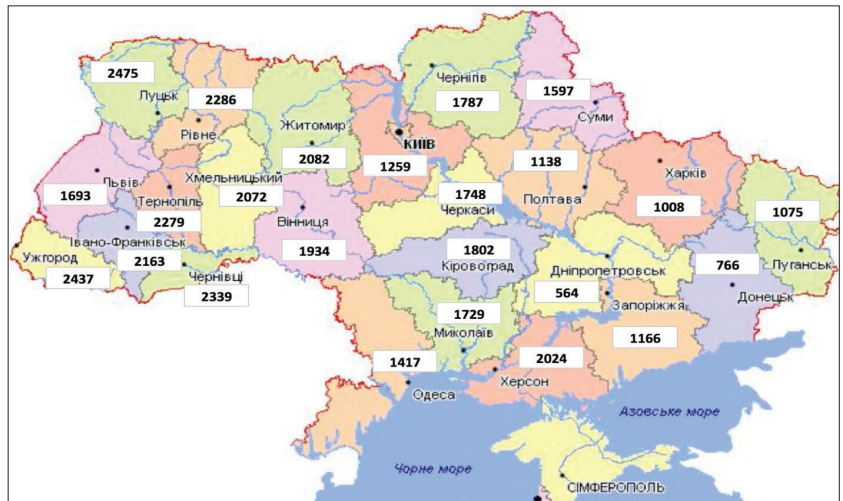

Рис. 2. Обсяг дотації вирівнювання на 1 жителя у 2014 р., грн

Побудовано авторами на підставі [4]

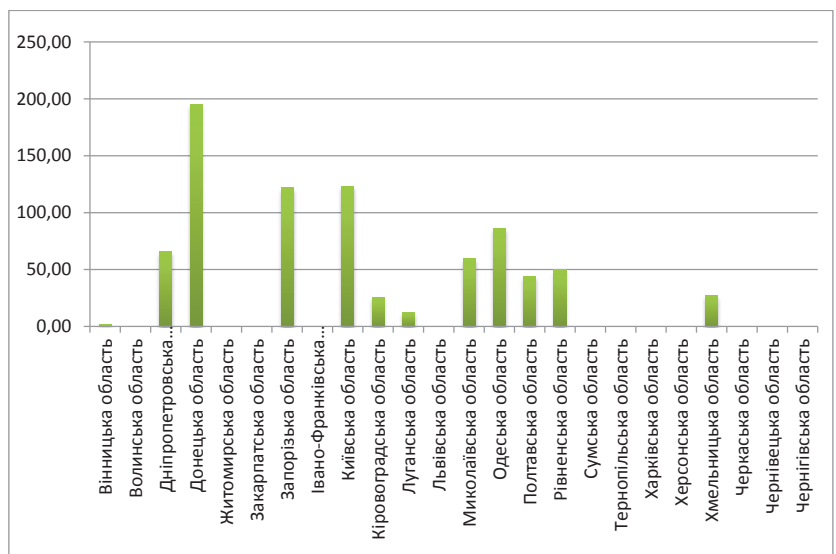

Рис. 3. Кошти, які передано до Державного бюджету (реверсна дотація) в розрізі областей України у 2014 р., млн. грн.

Побудовано авторами на підставі [4]

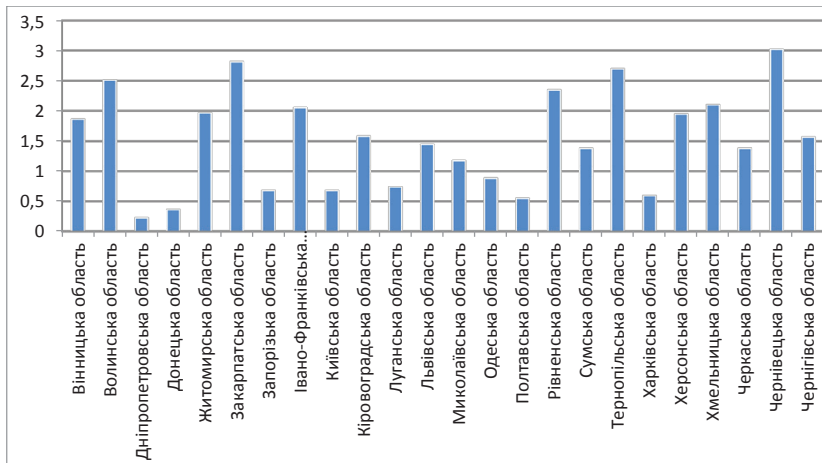

Рис. 4. Коефіцієнти локалізації по регіонах України

Побудовано авторами на підставі [4; 5]

Одними з показників, що детальніше характеризують пропорційність розподілу міжбюджетних трансфертів в Україні, є коефіцієнти концентрації та локалізації. На нашу думку, їх доцільно розглядати у взаємозв'язку з розмірами валового регіонального продукту. Для цього, ми побудували базу даних і за допомогою засобів MS Excel обчислили від-

повідні коефіцієнти локалізації по кожній з областей.

Коефіцієнт локалізації характеризує ступінь рівномірності розподілу. Провівши розрахунок, зазначимо, що 16 регіонів впливають на нерівномірність розподілу дотації вирівнювання по Україні (рис. 4), оскільки $K_{\text{локалізації}} > 1$ порівняно з середнім рівнем у країні в цілому.

Коефіцієнт концентрації обчислюють для того, щоб дізнатися, на скільки відсотків відрізняється наявний та рівномірний розподіл. Його розраховують за такою формулою:

$$K_{\text{концентрації}} = 0,5 * \sum |D_p - D_{\phi}|$$

де D_p – це частка дотації вирівнювання регіону в загальній сумі;

D_{ϕ} – це частка ВРП регіону в загальному обсязі ВРП.

Для розрахунку цього коефіцієнта ми ранжували регіони у порядку зростання їхнього коефіцієнта локалізації, після цього розраховували наростаючим підсумком їхні кумулятивні частки та безпосередньо обчислили сам коефіцієнт концентрації. Відповідні розрахунки представлено в табл. 1.

Коефіцієнт концентрації складає 0,31, або 31%. Це свідчить про істотну різницю між рівномірним і наявним розподілом

Таблиця 1

Розрахунок коефіцієнта концентрації на основі ВРП та дотації вирівнювання, які передають місцевим бюджетам

Регіон	К локалізації	Частка ВРП регіону в загальному обсязі ВРП, D_{ϕ} , %	Частка дотації регіону в загальній сумі дотацій, D_p , %	Кумулятивні частки ВРП	Кумулятивні частки дотації вирівнювання	$ D_p - D_{\phi} $
Дніпропетровська обл	0,22	13,76%	3,09%	0,1376	0,0309	0,1068
Донецька область	0,36	15,29%	5,52%	0,2905	0,0861	0,0977
Полтавська область	0,55	5,01%	2,76%	0,3407	0,1136	0,0226
Харківська область	0,59	7,74%	4,59%	0,4180	0,1595	0,0315
Київська область	0,68	5,33%	3,62%	0,4713	0,1957	0,0171
Запорізька область	0,68	5,07%	3,44%	0,5220	0,2301	0,0162
Луганська область	0,74	5,40%	4,00%	0,5759	0,2701	0,0140
Одеська область	0,88	6,39%	5,65%	0,6398	0,3265	0,0074
Миколаївська обл.	1,18	2,85%	3,36%	0,6683	0,3601	0,0051
Черкаська область	1,38	2,65%	3,66%	0,6948	0,3967	0,0101
Сумська область	1,38	2,17%	3,00%	0,7165	0,4267	0,0083
Львівська область	1,45	4,94%	7,15%	0,7659	0,4982	0,0221
Чернігівська область	1,57	2,02%	3,16%	0,7861	0,5298	0,0115
Кіровоградська обл.	1,58	1,87%	2,95%	0,8047	0,5594	0,0109
Вінницька область	1,86	2,80%	5,20%	0,8327	0,6114	0,0240
Херсонська область	1,95	1,85%	3,61%	0,8512	0,6475	0,0175
Житомирська обл.	1,97	2,22%	4,37%	0,8735	0,6911	0,0215
Івано-Франківська область	2,05	2,42%	4,98%	0,8977	0,7409	0,0255
Хмельницька область	2,10	2,14%	4,50%	0,9191	0,7859	0,0236
Рівненська область	2,34	1,88%	4,41%	0,9380	0,8300	0,0253
Волинська область	2,51	1,71%	4,29%	0,9551	0,8729	0,0258
Тернопільська обл.	2,70	1,51%	4,07%	0,9701	0,9136	0,0256
Закарпатська область	2,81	1,81%	5,10%	0,9883	0,9646	0,0329
Чернівецька область	3,02	1,17%	3,54%	1,0000	1,0000	0,0237
Разом						0,6265
	К концентрації=		0,31			

Обчислено авторами на основі [4; 5]

дотації вирівнювання. На рис. 5 відображено кумулятивні частки валового регіонального продукту та дотації вирівнювання по регіонах та криву Лоренца (рівномірного розподілу).

Для глибшого аналізу міжбюджетних фінансових потоків оцінено їхній взаємозв'язок з такими макроекономічними показниками, як: ВВП, доходи місцевих бюджетів (без врахування суми міжбюджетних трансфертів) та видатки місцевих бюджетів (відповідні статистичні дані зібрано та наведено в табл. 2).

Для виявлення та оцінки сили взаємозв'язку в MS Excel обчислюють парний коефіцієнт лінійної кореляції за допомогою спеціальної функції КОРРЕЛ. Таким чином, на підставі статистичних даних визначено відповідні парні коефіцієнти кореляції (табл. 3).

За допомогою проведених розрахунків бачимо, що найщільнішим є зв'язок міжбюджетних трансфертів з доходами місцевих бюджетів ($r=0,992$) та видатками місцевих бюджетів ($r=0,983$). Це пояснюється самою суттю міжбюджетних трансфертів та їхнім призначенням, адже трансферти розраховують відповідно до потреб та спроможностей місцевих бюджетів, а отже, їхні обсяги також змінюються пропорційно з цими величинами. Також досить сильний зв'язок міжбюджетні трансферти мають з таким макроекономічним показником, як валовий регіональний продукт ($r=0,95$).

Головними проблемами, які перешкоджають вирівнюванню економічного і соціального розвитку регіонів, на нашу думку, є:

- обмежена можливість концентрації фінансових ресурсів на місцевому рівні;
- неврахування у повному обсязі потреб конкретних адміністративно-територіальних одиниць при розрахунку обсягів дотації вирівнювання або коштів, які передають до центрального бюджету;

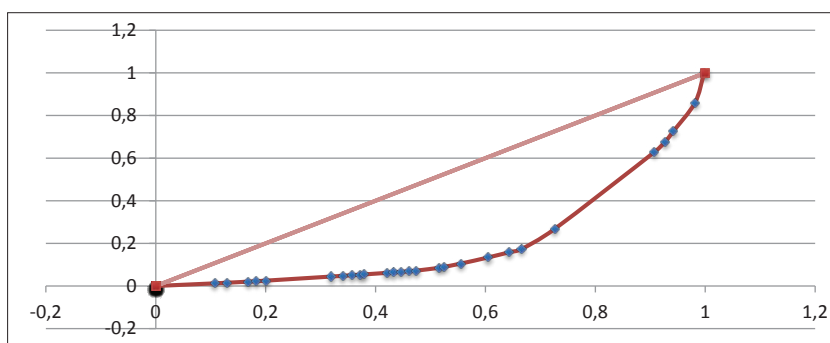

Рис. 5. Рівномірний та фактичний розподіли міжбюджетних потоків

Побудовано авторами на підставі [4; 5]

- надання пріоритету при фінансуванні видаткам, що впливають на обсяги трансфертів;
- спрямованість більшості трансфертів на фінансування поточних соціальних зобов'язань;
- орієнтування на короткострокове планування.

Так, можна констатувати, що в Україні за останній рік відбуваються деякі позитивні зміни, які дають змогу удосконалити систему формування та розподілу міжбюджетних трансфертів у нашій державі, проте підвищення ефективності міжбюджетних відносин залишається актуальним і вимагає добре обміркованих та прорахованих кроків на шляху їхнього реформування.

Висновки. Важливе завдання міжбюджетних трансфертів – збалансувати бюджети, впливати на структуру видатків, усувати регіональні диспропорції, створювати базу для соціально-економічного розвитку територій відповідно до загальнодержавних пріоритетів. Державна політика бюджетного вирівнювання повинна бути безпосередньо пов'язана зі збалансуванням міжрегіональних відмінностей та соціально-економічного розвитку.

Таблиця 2

Головні макрофінансові показники країни, 2014 р.

Рік	ВВП (млрд. грн.)	Загальний обсяг трансфертів (млн. грн.)	Доходи місцевих бюджетів (без врахування суми міжбюджетних трансфертів), млн. грн.	Видатки місцевих бюджетів, млн. грн.
2010	1079346	78182,60	159397,11	152020,3
2011	1299991	95269,25	181530,37	178269,15
2012	1404669	125829,00	225273,45	221232,76
2013	1465198	117213,80	221019,39	218236,06
2014	1566728	132536,40	231702,01	223508,85

Побудовано авторами на підставі [4; 5]

Таблиця 3

Розрахунок коефіцієнтів кореляції

r	Загальний обсяг трансфертів (млн. грн.)	ВВП (млрд. грн.)	Доходи місцевих бюджетів (без врахування суми міжбюджетних трансфертів), млн.грн.	Видатки місцевих бюджетів, млн.грн.
Загальний обсяг трансфертів (млн. грн.)	1	0,949803958	0,991640906	0,982918823
ВВП (млрд. грн.)	0,949803958	1	0,949900925	0,946126902
Доходи місцевих бюджетів (без врахування суми міжбюджетних трансфертів)	0,991640906	0,949900925	1	0,997034991
Видатки місцевих бюджетів	0,982918823	0,946126902	0,997034991	1

Розраховано авторами на підставі [4; 5]

Наслідком недосконалості фінансового вирівнювання є дотаційність усіх регіонів країни. Дотації вирівнювання з державного бюджету місцевим одержують усі області України. Так, найбільший обсяг дотацій отримують західні регіони, зокрема, Волинська область – 2475 грн. на 1 жителя, Закарпатська область – 2437 грн. на 1 жителя. Разом з тим, розподіл є нерівномірним. Провівши розрахунок коефіцієнтів локалізації, зазначимо, що 16 регіонів найбільше впливають на нерівномірність розподілу дотацій вирівнювання по Україні. Кореляційно-регресійний аналіз, проведений у ході дослідження, дає змогу зробити висновок, що найшкідливішим можна назвати зв'язок міжбюджетних трансфертів з доходами місцевих бюджетів ($r=0,992$) та видатками місцевих бюджетів ($r=0,983$). Також досить сильний зв'язок міжбюджетні трансферти мають з валовим регіональним продуктом ($r=0,95$).

З огляду на важливість міжбюджетного регулювання в забезпеченні економічної безпеки держави особливого значення набуває всебічний аналіз ефективності такого регулювання, необхідний для своєчасного виявлення і відстеження можливих загроз та запобігання їм.

Література:

1. Паутова Т. О. Формування доходів місцевих бюджетів в Україні: проблеми та перспективи вдосконалення [Електронний ресурс] / Т. О. Паутова // Публічне управління: теорія та практика. 2014. – Вип. 1. – С. 132-138.
2. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/>
3. Звіт Рахункової палати України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16744990/Zvit_2015.pdf
4. Виконання державного бюджету в частині міжбюджетних трансфертів за 2010-2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23602>
5. Список українських міст за ВРП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_українських_регіонів_за_ВРП

Шаранич Ю.Ю., Микуляк О.В. Пропорциональность распределения межбюджетных трансфертов в контексте решения региональных проблем формирования бюджетов

Аннотация. Исследованы тенденции межбюджетных потоков в Украине; проведен анализ распределения межбюджетных трансфертов. Вычислены коэффициенты концентрации и локализации дотации вирівнювання и средств, которые передаются в государственный бюджет во взаимосвязи с макрофинансовыми показателями. На основании анализа выделены основные недостатки межбюджетных отношений, устранение которых будет способствовать совершенному трансфертному механизму в бюджетной сфере.

Ключевые слова: межбюджетные отношения, межбюджетные трансферты, дотация выравнивания, реверсивная дотация, бюджет, пропорциональность распределения, валовой региональный продукт, доходы местных бюджетных, расходы местных бюджетов, регион.

Sharanych Y.Y., Mykulyak O.V. The proportionality of the distribution of intergovernmental transfers in the context of solving regional problems of budgeting

Summary. The tendencies of intergovernmental fiscal flows in Ukraine; an analysis of the distribution of intergovernmental transfers. The coefficients of concentration and localization virivnyuvaannya grants and funds are transferred to the state budget in relation to the macro-indicators. Based on the analysis highlighted the main shortcomings of intergovernmental fiscal relations, the removal of which will help to perfect a Transfer mechanism in the public sector.

Keywords: intergovernmental relations, intergovernmental transfers, equalization grants, reversing the grant, the budget apportioned, gross regional product, incomes of the local budget, local spending in the region.